

Op zoek naar de nieuwe Pous

Onder het Nederlandse landschap ligt een enorm netwerk van pijpleidingen, aardgasputten en ondergrondse gasopslagen. Deze bloedsomloop van de Nederlandse economie is vrijwel onzichtbaar, met uitzondering van de gele bordjes die de leidingen markeren.

DOOR AAD CORRELIÉ

De bovengrondse meng- en verdeelinstallaties zijn meestal van de omgeving afgeschermd door bosschages, zodat ze minder opvallen en de omwonenden zich er niet aan storen. Dit levert een interessant contrast op. Terwijl de Nederlandse samenleving sterk afhankelijk is van aardgas, wordt zij liever niet geconfronteerd met de winning en het transport. En dat geldt niet alleen voor de installaties. Er zijn meer aspecten waarmee we niet zo blij zijn, zoals de daling van de bodem en aardbevingen en de aantasting van natuurgebieden. En ook de economische en politieke kant van de winning en de afzet van het Nederlandse gas kenmerkte zich door controverses. Tegelijkertijd is het opvallend dat deze tegenstellingen altijd opgelost konden worden binnen de structuur van het Gasgebouw dat na 1959 tot stand kwam in de 'Nota De Pous'.

Vergunning

Na drie jaar lang onderhandelen, in 1962, kreeg de NAM de vergunning om gas te winnen uit het Slochterenveld. Om het gas te verkopen en het transport te verzorgen, werden de Maatschap Groningen en de NV Nederlandse Gasunie opgericht, beide met een gelijkwaardige deelname van de Staat en de oliemaatschappijen. Door deze structuur konden de uiteenlopende belangen van de Nederlandse gemeenschap en de oliemaatschappijen op gebalanceerde wijze met elkaar verenigd worden. Elders strijden oliemaatschappijen, regeringen, politieke groeperingen en lokale belangen over de winning en afzet van gas, verdelingsvraagstukken en milieuaspecten. Deze vraagstukken hebben zich hier ook voorgedaan, maar het Nederlandse regime bood vrijwel altijd oplossingen. Belangrijk was de toegang tot informatie voor de verschillende partijen en de mogelijkheid tot coördinatie en compensatie en het afruilen van belangen, ook over langere termijn.

Welzijn

Aardgas leverde een belangrijke bijdrage aan het welzijn in Nederland. Het aardgas werd verkocht tegen de prijzen van alternatieve brandstoffen voor de verschillende groepen gebruikers; huisbrandolie voor huishoudens en stookolie voor de industrie. Verbruikers betaalden dus nooit meer dan ze voor het alternatief zouden betalen, maar ook niet minder. De kosten van het transportnet werden uit deze inkomsten vergoed aan Gasunie en de gemeentelijke gasbedrijven. De resterende winst, na dekking van de winningskosten, werd verdeeld tussen de Staat (70 procent) en de oliemaatschappijen (30 procent). Deze strategie heeft ervoor gezorgd dat alle huishoudens aardgas kregen, zodat iedereen kan beschikken over overvloedig

en onmiddellijk beschikbaar warm water en centrale verwarming. En deze voordelen zijn niet beperkt tot de stedelijke omgeving, ook op het dunbevolkte platteland kon een aardgasnet worden aangelegd. Gasunie bouwde het hogedruknet, waarmee het gas naar de gemeenten wordt getransporteerd. In veel grotere gemeenten kon gebruik worden gemaakt van het bestaande stadsgasnet. Anders werden nieuwe netten aangelegd. In andere landen is de industrie vaak de grootste afnemer en worden alleen nabijgelegen steden van gas voorzien.

Groot belang

Aardgas werd, als efficiënte, schone en eenvoudig regelbare energiebron, van groot belang voor de Nederlandse economie. Een groot deel van de in Nederland gebruikte elektriciteit wordt door middel van aardgas opgewekt. Even belangrijk is het gebruik van aardgas in de (petro)chemische industrie, de levensmiddelenindustrie en de verwerking van landbouwproducten in onze economie. In het oog springend is de glastuinbouw, die het mogelijk maakt om in ons gematigde klimaat allerlei groenten en planten te telen die hier anders nooit zouden kunnen groeien. Bovendien is het door het uitgebreide aardgasnet mogelijk dat bedrijven zich overal vestigen.

Maar niet alle aardgas wordt in Nederland zelf gebruikt. Er was zoveel, dat het ook aan het buitenland verkocht werd. De oliemaatschappijen verwachtten, dat rond het jaar 2000 kernenergie de belangrijkste energiebron zou zijn en dat het gas dan in de grond zou blijven zitten. Daarom werden er pijpleidingen aangelegd naar Duitsland, België, Frankrijk, Zwitserland en Italië en werd Nederland een belangrijke energieleverancier in Europa. Ook hier speelde het prijsbeleid, waarbij de prijs van het gas gekoppeld was aan lokaal beschikbare alternatieven, terwijl de kosten van het transport op de inkomsten van Gasunie in mindering werden gebracht, een stimulerende rol. Zo werd de aanleg van de pijpleidingen gefinancierd, terwijl de markt- en prijsrisico's verdeeld werden over de producenten en de consumenten. Deze contractstructuur legde de basis voor de ontwikkeling van het pan-Europese gasnetwerk, waarmee vanaf de jaren '70 gas geïmporteerd werd uit Noorwegen, Rusland en Algerije. Hierdoor kon aardgas een energiebron van belang worden in grote delen van Europa.

Energieschaarste

Nadat de wereld in de ban van energieschaarste raakte door de eerste oliecrisis in 1973, gaf de regering voorrang aan het produceren van gas uit nieuwe gasvelden en stelde de productie van gas in Slochteren uit. Hierdoor werden de oliemaatschappijen

aangezet tot het zoeken naar nieuwe gasvelden. In de jaren '70 werden er dan ook vele nieuwe gasputten geslagen, terwijl in de Noordzee een begin werd gemaakt met de offshore gaswinning. De NAM, als producent van het Slochterengas, kon worden gecompenseerd binnen het Gasgebouw.

De verkoop van aardgas in binnen- en buitenland vormde een enorme bron van inkomsten. Afhankelijk van de hoogte van de gasprijs, gekoppeld aan de olieprijs, ontvangt de staat van elke euro ongeveer 70 tot 90 cent. Bij hoge gasprijzen liepen de aardgasbaten voor de Nederlandse Staat op tot 6 à 7 procent van het overheidsbudget en ruim 2 procent van het bruto nationaal product. Deze inkomsten dragen bij aan de welvaart, omdat de overheid kan investeren in voorzieningen als infrastructuur, onderwijs, sport en cultuur, publieke gebouwen en de inrichting van de openbare ruimte, zonder dat de belastingbetaler

hiervoor de rekening gepresenteerd krijgt.

Wisselkoers

Toch hebben de hoge gasinkomsten ook nadelen. Het geëxporteerde aardgas werd in het verleden in guldens afgerekend, waardoor de wisselkoers van de gulden relatief hoog was. Dit maakte andere exportproducten duur in het buitenland en droeg bij aan de teloorgang van de Nederlandse scheepsbouw-, machine-, confectie- en andere traditionele industrie in de jaren '70 en '80. Natuurlijk werden ook de kolenmijnen in Limburg gesloten. Van tijd tot tijd laait ook de discussie weer op over het beheer van het aardgas en de inzet van de aardgasbaten. Daarbij wordt vaak gesteld, dat het land verslaafd raakte

aan de aardgasbaten en beter niet kan 'potverteren'. De aardgasbaten zouden, net als in Noorwegen, in een investeringsfonds gestort moeten worden, waarvan alleen de opbrengsten jaarlijks in het overheidsbudget vloeien. In de jaren '60 bouwde Nederland een uitgebreid stelsel van sociale voorzieningen op en de overheid steunde in de jaren '70 veel bedrijven die in de problemen waren geraakt. Daardoor ontbrak het de Nederlandse economie aan aanpassingsvermogen en slagvaardigheid, wat bijdroeg aan de economische recessie in die periode. Dit verschijnsel, dat zich later ook in veel andere olie- en gasexporterende landen voordeed, kreeg zelfs de naam 'Hollandse ziekte'. Daar kan tegenin gebracht worden, dat de politieke partijen en de regering door de hoge gasinkomsten gemakkelijker tot overeenstemming konden komen over zaken als de overheidsuitgaven, aanpassingen van de sociale

Special 50 jaar aardgas in Nederland

Precies vijftig jaar geleden, in 1959, vond de Nederlandse Aardolie Maatschappij NAM (Shell en Exxon) in de provincie Groningen het grootste aardgasveld van Europa. Deze ontdekking betekende het begin van de opmars van aardgas in de Nederlandse en de Europese energievoorziening. In deze Energie Nederland wordt dit jubileum herdacht aan de hand van interviews met vier directeuren van buitenlandse gasbedrijven en met speciale bijdragen van drie columnisten van deze krant.

voor de overgang naar een duurzame energievoorziening. Aan de andere kant wordt vaak gezegd, dat de aanwezigheid van aardgas de ontwikkeling van duurzame energietechnologie juist belemmert. De economie is energie-intensief en sterk op gas gericht. Het totale energieverbruik, en dus de uitstoot van broeikasgassen, is hoog. En de overvloedige beschikbaarheid van eigen gas zorgt ervoor dat er minder noodzaak is om over te gaan op duurzame vormen van energie.

Nog een heet hangijzer is de bodemdaling als gevolg van de aardgasproductie. Het gas in Slochteren en andere velden zit onder hoge druk in ondergrondse 'koepels' van zandsteen. Als die worden aangeboord, neemt de druk in de koepel af. Daardoor zal de hele provincie Groningen uiteindelijk 10 tot 30 centimeter lager komen te liggen. Sinds 1986 treden er ook aardbevingen op rond gasvelden. Bovendien veranderen de waterlopen in de omgeving. De gevolgen daarvan worden gecompenseerd door nieuwe gemalen te bouwen en dijken te verzwaren, terwijl schade aan gebouwen wordt vergoed door de gasproducenten.

Waddenzee

De bestaande velden worden leeg geproduceerd, dus wordt er meer gas gezocht op plaatsen die door velen als te kwetsbaar worden beschouwd. Het belangrijkste voorbeeld daarvan is de Waddenzee, waar fel geprotesteerd wordt tegen geluids- en lichtoverlast, vervuiling, gevaarvanongelukken en verstoring van het leven van vogels, zeehonden en andere dieren. Daarom worden de gasproducenten gedwongen versturende effecten te vermijden en te compenseren, terwijl de NAM 'met de hand aan de kraan' gas moet winnen om een te sterke daling van het Wad te voorkomen. Daarnaast wordt er geïnvesteerd in maatregelen die de aantasting van de natuur in het Waddengebied tegengaan, zoals het uitkopen van kokkelvisserij. Maar de oliemaatschappijen doen op deze manier dicht bij huis ervaring op om op milieuvriendelijke wijze gas te winnen.

De gasproductie in Nederland en in Europa is echter aan het teruglopen. Een oplossing hiervoor is de import van gas via nieuwe langaafstandspijpleidingen uit Noorwegen, Rusland, Algerije en Libië, en mogelijk ook uit landen rond de Kaspische Zee, zoals Iran en Azerbeidzjan. Gazprom wil nog meer Russisch gas aanvoeren door de Nord Stream-pijpleiding via Noord-Duitsland, waar geen 'lastige' doorvoerlanden bij betrokken zijn. Daarnaast zal er in Europa meer LNG worden geïmporteerd uit veraf gelegen

gebieden als Qatar, Nigeria en Trinidad en Tobago.

Renovatie

Binnen Europa moet het geïmporteerde gas worden verdeeld over de verschillende landen, waarvoor nieuwe pijpleidingen moeten worden aangelegd. Nu al heeft Nederland een uitgebreide gasinfrastructuur die verschillende landen verbindt. Momenteel legt Gasunie nieuwe pijpleidingen aan. Maar dat gas wordt het hele jaar door onafgebroken aangevoerd. Dat betekent dat gas moet worden opgeslagen om aan de gasvraag in de winter te voldoen. In lege gasvelden en zoutcavernes worden daartoe ondergrondse gasopslagen geconstrueerd. Verder zullen er LNG-terminals worden gebouwd in Rotterdam en mogelijk in Delfzijl. Dit biedt kansen voor Nederland om een rol te gaan spelen als de 'gasrotonde' van Noordwest-Europa, waardoor de Nederlandse verbruikers verzekerd zullen blijven van gas. Bovendien blijft hierdoor de Nederlandse gasindustrie van economisch belang, al zullen de handel, de opslag en het transport een grotere rol gaan spelen dan de productie van gas. Ook bestaat er een kans, dat de nationale en regionale leidingstelsels gassen zullen gaan vervoeren die gemaakt zijn uit biomassa, industrieel en huisafval en slib van waterbodems, vermengd met aardgas, waarmee het afvalprobleem wordt opgelost, terwijl er tegelijk meer energie beschikbaar komt. Zo kan het Nederlandse gassysteem in de toekomst nieuwe functies krijgen en een 'tweede leven' beginnen. Dit vereist afstemming van investeringen en transacties tussen de verschillende gasproducenten, de operators van infrastructuur en de afnemers van het gas.

Afstemming

Een belangrijke vraag daarbij is welke vormen van samenwerking en afstemming deze renovatie van het Gasgebouw mogelijk gaan maken. De betrokken bedrijven opereren 'stand alone' in een marktgedreven of in een gereguleerde omgeving. Een te sterke nadruk op marktwerking beperkt het perspectief tot de korte termijn. Regulering van de infrastructuur is nog steeds nationaal van aard en gericht op statische efficiëntie. Afstemming, ook internationaal gezien, en de afruil van de kortere en de langetermijnbelangen van producenten, consumenten en operators van infrastructuur zijn momenteel dan lastig vorm te geven. Informatie is bovendien een strategisch goed. En de overheid is gebonden aan Europese regels, die zwalken tussen energiebeleid en marktwerking. Het wachten is op een nieuwe 'Nota De Pous' die op slimme manier de visie neer zal zetten voor de gasvoorziening in de toekomst. ■